

УДК 792.831:39=161.3

Цитування:

Харчук О. Д. Зв'язок народних танців Білорусії з історією, музикою та піснею. *Мистецтвознавчі записки*: зб. наук. праць. 2020. Вип. 38. С. 69-73.

Kharchuk O. (2020). Connection of Belarusian folk dance with history, music, and singing. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. prats', 38, 69-73 [in Ukrainian].

Харчук Ольга Дмитрівна,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри хореографії
Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0003-1092-850X>
od.pompa@gmail.com

ЗВ'ЯЗОК НАРОДНИХ ТАНЦІВ БІЛОРУСІЇ З ІСТОРІЄЮ, МУЗИКОЮ ТА ПІСНЕЮ

Мета роботи – на основі врахування завдань та висвітлення питання збереження народно-сценічного танцю проаналізувати народний танець Білорусії та його зв'язок з історією, музикою та піснею. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні історико-культурного та аналітичного методів, що дає змогу виокремити особливості народного танцю Білорусії. Систематизація відомостей про особливості народних танців цієї країни надає хореографічній освіті, як соціокультурній системі, розвиватися під впливом різноманітних стилів і напрямків танцювального мистецтва, практично втілюючи традиції, сформовані на основі багатовікового досвіду мистецької діяльності. **Наукова новизна** полягає у з'ясуванні взаємозумовленості народних танців Білорусії з історією, музикою та піснею, у формуванні теоретичних засад, з'ясування особливостей народних білоруських танців у визначенні загальних характеристик. **Висновки.** Розкриття фольклорних традицій та їх аналіз на прикладі танців інших країн є винятково важливим для вивчення цієї проблематики, і також буде внеском до вивчення загальних закономірностей культурно-творчих процесів. Нині їхню народну основу, зв'язок праці з побутом висвітлюють хореографічні постановки – «Таукачики», «Чоботи», «Лянок», «Кола», «Бульба», «Ручнікі» і т.д. Посилаючись на історичні, культурологічні та хореографічні дані, можемо узагальнити відомості про народне мистецтво, яке нерозривно пов'язане з історією свого народу та його традиціями.

Ключові слова: народний танець, білоруські танці, традиції, танцювальні традиції.

Kharchuk Olga, Ph.D., Lecturer, Department of dance in Kyiv National University of Culture and Arts
Connection of Belarusian folk dance with history, music, and singing

Purpose of the article. The article explores the dance traditions of the Belarusian people, revealing their significance and covering the development of folk-choreography. The purpose of the work is to analyze the folk dance of Belarus and its connection with history, music, and song on the basis of taking into account tasks and covering the issue of preserving folk-dance. **The methodology** of the research is to apply historical, cultural, and analytical methods, which allows us to analyze the peculiarities of folk dance of Belarus. The systematization of information about the peculiarities of folk dances of this country gives the choreographic education, as a socio-cultural system, to develop under the influence of various styles and directions of dance art, practically embodying the traditions formed on the basis of centuries-old experience of artistic activity. **The scientific novelty** is to find out the interdependence of Belarussian folk dances with history, music, and song, to form theoretical principles, to clarify the features of Belarussian folk dances into certain general characteristics. **Conclusions.** The discovery of folklore traditions and their analysis on the example of dances of other countries is extremely important for the study of this issue, and will also contribute to the study of the general patterns of cultural and creative processes. Nowadays, their folk base and connection of work with life are covered by choreographic productions. For example, such Belarusian folk dances as "Taukachiki", "Boots", "Lenok", "Kola", "Tuber", "Towels", "Mlynok", "Kasci, Kozachka, Myatselitsa, Nikita, Dudaryk, Bull-calf, and Kazir. Based on historical, cultural, and choreographic data, we can summarize information about folk art that is inextricably linked to the history of its people and its traditions. The high level of spirituality inherent in each nation and the peculiar mentality is manifested in the fact of preserving their traditions, customs, and rituals, language, song, dance, which serves as a basis for national identity within the world geoculture and as the foundation for the formation of the whole mentality. To research folklore traditions and their analysis of different national dances is tremendously important for the study of this issue, and will also contribute to the study of the general patterns of cultural and creative processes.

Key words: folk dance, Belarusian dances, traditions, dance traditions.

Актуальність теми дослідження. За багатовіковий період розвитку народної хореографії, починаючи з фольклорного танцю, якому властива своєрідна манера виконання, можна простежити глибокий вплив народних традицій на становлення і розвиток не тільки на народно-сценічну хореографію, а й національну самосвідомість та ідентичність нації. Етнологічну ситуацію, танцювальну культуру Білорусії висвітлюють дослідження Ю. Чурко, Л. Алексютович, Т. Ткаченко, А. Киркова. Проте сучасні наукові дослідження Т. Благова, Л. Пригоди дедалі частіше звертають увагу митців на умови глобалізації й міжкультурної інтеграції традицій і стилістичних особливостей мистецтва, в тому числі, танцювального. На сучасному етапі нам потрібно навчитися вміло використовувати традиції, висловлюючи власну тенденцію народно-сценічного танцю, зокрема народного танцю білоруського народу. Використання такого матеріалу надає доповненого розуміння значимості традицій. Хореографічна освіта як соціокультурна система розвивається під впливом різноманітних стилів і напрямків танцювального мистецтва, практично втілюючи традиції, сформовані на основі багатовікового досвіду мистецької діяльності. Наразі висвітлення питання поєднання танцювального фольклору з історією, музикою та співом на прикладі Білорусії як тенденція для збереження народно-сценічного танцю, ще недостатньо знайшло своє висвітлення. Цим і зумовлено вибір теми. Пропонованою статтею змістовно окреслено та характерно-стило зорієнтовано на тему фольклорної традиції білоруського танцю.

Аналіз досліджень і публікацій. У своїй праці «Білоруський хореографічний фольклор» [10, 193] Ю. Чурко значну увагу приділила білоруському танцю, зокрема, використанню в сучасній хореографічній практиці стародавніх танцювальних традицій і навела чимало прикладів, які свідчать про схожість танцювальних елементів в українському та білоруському танцях [10, 193]. Під впливом релігійного та княжого протистояння, фольклор зберігався та розвивався. Ю. Чурко у монографії «Білоруський хореографічний фольклор» цитує слова В. Белінського: «Навіть і тоді, коли прогрес одного народу відбувається через запозичення у другого, він тим не менше відбувається національно!» [10, 316].

Білоруський народ в танцях і піснях передає усю їх незрівняну красу. Фундатор теорії української хореографії професор В. М.

Верховинець писав: «Пісня і танець – це рідні брат і сестра». Через них білоруси передавали весь свій характер і риси, красу життя, свій темперамент [5, 7].

Тривалий час білоруський танець виходив за межі села і тому пори року вплинули на появу танців з найяскравішими святкуваннями сезону і були частиною трудового процесу. У «Листах без адреси» Г. В. Плеханов писав: «Я твердо переконаний у тому, що ми не зрозуміємо нічого ніяк в історії первісного мистецтва, якщо не пройдемося думкою, що праця старша за мистецтво і що взагалі людина спочатку дивиться на предмети і явища з точки зору утилітарної і тільки пізніше стає в своєму ставленні до них на естетичну точку зору» [7].

«Народна творчість – вічний «кредитор» сучасної культури: на «дивіденди» з нього існує практично вся народно-сценічна хореографія; своїми незгасними фарбами, ідеалами, образами він насичує багато видів мистецтва», цитуючи доречні слова Ю. Чурко, знавця білоруської хореографічної культури [11, 2].

Істотну роль у поглибленні гетерогенності етнокультури білоруського краю зіграла колонізація окремих регіонів (XV – XIX ст.) сусідніми державами – Великим князівством Литовським, Річчю Посполитою, Росією, яку змальовує А. Кирков у статті «Литовське Полісся» («Живописна Росія»: Литовське і Білоруське Полісся») [6, 13]. І велике значення має те, що кожний субетнос – то невеличке плем'я зі своїми традиціями і своєю історією [6, 345].

Мета дослідження – проаналізувати народний танець Білорусії та його зв'язок з історією, музикою та піснею.

Виклад основного матеріалу. Починаючи ще з XIV століття, разом з білоруською культурою формувалася білоруський народний танець, який є невід'ємною частиною народної свідомості Білорусії.

Чутливість до ритму становить психофізичну природу людини. Це проявляється в процесі праці, коли людина відчуває свою здатність до музичного ритму. Ритміка породжувала рухи первісних танців і формувала їх зміст. Підпорядкованість рухів ритму породжували танок, який був одним з ранніх виявів людської культури. Спостереження за життям народу було одним із найважливіших джерел пізнання тогочасного танцювального мистецтва. Праця з перемінним тактом викликає рухи, які складаються із

ударів і поштовхів, що в свою чергу викликає головний звук до такту і тонічного ритму.

Хореографічна творчість із прадавніх часів пов'язана з річним колом обрядів, приурочених до зимового, весняного, літнього й осіннього періодів. Білоруські народні танці співвіднесені з найяскравішими святкуваннями сезону. Свята та обряди ніколи не обмежувались народними танцями. На прикладі деяких обрядів висвітлено специфіку побутових танців. Також білоруські народні танці тісно пов'язані з календарем народних свят і сімейних торжеств. До них можна віднести весілля, колядки та інші.

У Білорусії побутують танці, які розповсюджені в побутових святах – «дожинках», зміст якого полягав в зв'язуванні останнього снопка та заплітання вінків на голову. Таким чином, повертаючись в село з піснями та танцями, знаменували осінні давні традиції села, збираючи старше та молодше покоління. У зимовий період святкували «куделиці», де пряли льон – куделю. У цьому дійстві запрошувалася чоловіча частина населення для забав та ігор.

Вечорами після роботи молодь влаштовувала вечорниці, так звані «музики». На вечорницях вони співали пісні, затівали різні забави та ігри, які були пов'язані з танцювальним мистецтвом.

Танці і пісні були невід'ємною частиною весільних обрядів та повсякденного побуту білорусів [9, 3]. Найвним прикладом є «Цирежка» («Геренжій») або «Женіцьба Цирежки», за пісненими словами йдеться про вибір та підбір молодих один одному, який робився батьками. Одиночні танці в Білорусії існували, але не в великій кількості, в основному переважали парно-масові танці.

Музичним супроводом білоруських народних танців були звичайні тодішні інструменти: скрипка, бубни, цимбали, дудка, гармошка. Найбільше любили співати частівки – приспівки і виконувати танець з піснею. Все це надавало танцям ще більше розважливого характеру, що перетворювало такі діяння на невеликі гуморові змагання.

Зв'язок праці з побутом ще і зараз видно у білоруських танцях, що складає їхню народну основу. Протягом багатьох років білоруські танці існували виключно в сільській місцевості, бо їх вважали мужицькими та негідними вищих верств населення. І тільки на початку ХІХ століття відбувається популяризація білоруських танців.

Поява народно-сценічного танцю Білорусії належить Гнату Буйницькому,

засновнику білоруського театру, який він створив в 1907 р. і сам брав участь в ньому як режисер, автор і танцюрист [1].

У концертах використовувалися народні пісні, твори білоруських поетів, танці під акомпанемент традиційних музик («троїсті») – скрипки, цимбалів та дуди. І. Буйницький у сценічній інтерпретації народних танців майже не відходив від фольклорної основи [1].

Спочатку Гнат Буйницький зібрав свою групу і роз'їжджав з нею по всій країні. Вони показали, наскільки народний танець білорусів може бути емоційним і темпераментним. Популярність їх тільки зростала, що дало можливість бути запрошеними до Варшави, Санкт-Петербургу, там представляти самобутність свого народу [1, 7].

Поява на сцені народного танцю відноситься лиш до початку ХХ століття. У 1912-1914 роках існувала білоруська танцювальна група в селі Прозорки Полоцької області. В складі її були три музиканти (скрипка, цимбали і дудка) і шість пар танцюристів. До репертуару входили народні танці «Лявониха», «Гневаш», «Качан», «Юрочка». Група виступала в багатьох білоруських селах, побувала навіть в Петербурзі, де виступала на закритих студентських вечорах, а коли танцюристи хотіли показати своє мистецтво в Мінську, губернатор їм цього не дозволив. До репертуару народних танців входили «Товкачики», «Бульба», «Льонок», «Крижачок» та ще багато інших.

У танці «Товкачики» відтворюється процес товчення в ступі зерна. Танець «Бульба» демонструє як садять, обробляють і збирають картоплю. Цей танець, за словами К. Алексютович, став визнаним завдяки популярній народній білоруській пісні [1, 39]. В танці «Качан» показують посадку капусти і лякання зайця. Білоруські танці іноді виконуються лише дівчатами та хлопцями. Наприклад «Бульба» і «Льонок» – танець коровайниць, що виконується дівчатами тільки на весіллях. У ньому відображається обробіток льону, ткання полотна і пошиття кашулі (сорочки). Ніби вбравшись в нові сорочки, дівчата весело танцюють після копіткої праці.

В інших танцях відображаються явища природи, звірі, птахи і таке інше. До них можна віднести всім відомі танці «Козел», «Коза», «Бичок», «Горобець», «Мяцеліца», «Віхор». У танці «Чарот» (очерет) замальовується очерет поліських боліт.

Існують танці, що відтворюють риси характеру людини. До них належать «Юрочка», «Антон», «Мікіта», «Гняваш» та

інші. Кожен танець має свою групу елементів руху, свій музичний супровід, ритмічний малюнок [1, 26].

Основою побудови білоруського народного танцю є чіткий, точно встановлений малюнок, тим самим, прослідковуються численні перебудови танцюючих пар, які виплітають нові орнаментальні хореографічні малюнки.

З традиційних народних білоруських танців найпопулярніші «Лявоніха», «Крижачок». Основою танцю «Лявоніха» є однойменна пісня. Танець виник за мотивами діалогу, який відбувається між Лявоніхою і Лявоном. Танець ведеться навколо них. Кількість учасників не обмежена, аби знайшлася пара. У ньому яскраво виражені душа білоруського народу, його національні риси. Танець по характеру життєрадісний, динамічний, завзятий і стрімкий, але не складний [1, 28]. Це принесло йому велику популярність.

«Крижачок» – танець орнаментальний, парно-масовий, виконується будь-якою кількістю пар в швидкому темпі [2, 30]. Танець «Крижачок» існує у двох варіантах. У деяких областях Білорусії танцюють парами навхрест (від слова криж), в інших – «Кружачок» – танцюють по колу (від слова круг). Він належить до найбільш популярних білоруських народних танців. Своєю популярністю «Крижачок» не поступається «Лявонісі». Про походження його назви існує тлумачення: вбачається його зв'язок з народною назвою дикого селенця «крижак», тому в деяких частинах Білорусії цей танець називають більш скорочено – «Крижак». Сам танець відносять до групи танців, що наслідують рухам птахів [2, 30]. Побутує й інша назва цього танцю – «Крутіха» від основного руху – кружляння пар.

Головною регіональною особливістю білоруського краю являється танець полька, яка і відкриває характер народу, про що говорить колективний характер виконання. Як зазначає Л. Алексютович: «У 40-х роках ХІХ ст. полька широко поширилася в Європі, як бальний танець. З'явився новий захоплюючий танець, успіх якого, затьмарив все, що було найбільш популярним або улюбленим у сфері громадського танцю всіх кіл. Цим танцем була полька» [1, 439].

У середині ХХ століття у 1959 році в Білорусії був створений Державний ансамбль танцю Білорусії. Художнім керівником став композитор і балетмейстер А. Опанасенко. На основі народної творчості у Великому театрі опери і балету Білорусії створенні балети, в

яких народні танці органічно пов'язані з класичним танцем. Балет «Князь Озеро» – польська легенда про боротьбу з польсько-литовськими феодалами – удостоєний Державної премії. Народне мистецтво стало невід'ємною частиною білоруської національної культури.

У 1991 році в селі Волковиськ Гродненської області Білорусії був створений колектив «Вяселле». Ансамбль складається з тридцяти акторів, які формують вокальні, танцювальні та музичні групи. Члени колективу вивчали вокал, хореографію, художню майстерність, грали на різних музичних інструментах – флейтах, цимбалах, скрипках, баянах, контрабасах, барабанах.

Репертуар «Вяселле» постійно поповнювався кращими піснями і танцями, які учасники ансамблю збирали в результаті проведення так званої «народної експедиції» в білоруських селах. Програма ансамблю включає в себе білоруські народні пісні і танці такі, як полька, кадрили, лявоніха. Пристрасть виконавців надихає глядачів поділитися своєю любов'ю і захопленням білоруською культурою. Ансамбль «Вяселле» дав сотні концертів, брав участь у національних фестивалях, ювілеях, міжнародних виступах, святах. Фольклорний ансамбль «Вяселле» – один з тих, хто дбайливо зберігає і широко прославляє народні традиції своєї землі.

Наукова новизна полягає у з'ясуванні взаємозумовленості народних танців Білорусії з історією, музикою та піснею, у формуванні теоретичних засад і практичних надбань в хореографічній освіті, з'ясування особливостей народних білоруських танців у визначенні загальних характеристик їх виконання.

Висновки. У ХІV – ХІVІ ст. відбулися важливі політичні, соціально-економічні, етнічні процеси, одним із результатів яких стало формування східнослов'янських етносів – українського й білоруського. Боротьба Галицько-Волинського князівства з Великим князівством Литовським закінчилася литовською перемогою. Взаємозв'язки України з Польщею та Білорусією наділили національні процеси схожістю, однак визначальним залишається збереження культурних цінностей, наділених багатовіковою історією.

Отже, народні танці були та є невід'ємною частиною повсякденного побуту мешканців Білорусії. У білоруських танцях видно і зараз їхню народну основу, зв'язок праці з побутом. Особливістю багатьох білоруських народних танців є також їх сюжетність. Прикладом збереглися такі

білоруські народні танці: «Юрочка», «Полька-Янка», «Чарот», «Таукачкі», «Чоботи», «Лянок», «Кола», «Бульба», «Ручнікі», «Млинок», «Касци», «Козачка», «Мяцеліца», «Мікіта», «Дударікі», «Бичок», «Казир» [11, 17-18].

Посилаючись на історичні, культурологічні та хореографічні дані, ми можемо узагальнити відомості про народне мистецтво, яке нерозривно пов'язане з історією свого народу та його традиціями. Тому, одним із пріоритетних напрямків духовного суспільства, являється збереження та вивчення народного мистецтва в цілому і народного танцю зокрема.

Література

1.Алексютрович Л. К. Белорусские народные танцы, хоры, игры : учебник / под ред. М. Я. Гринבלата. Минск : Высшэйшая школа, 1978. 530 с.

2.Беларуская савецкая Енцыклапедыя / ред.кол у 6 т. Минск : БелЭН, 1975. 135 с.

3.Благова Т. О. Формування теорії української народної хореографії в історико-культурологічному вимірі. Science and Education a New Dimension: Humanities and Social Sciences. 2015. Т. 3. № 59. С. 27–30.

4.Бойко А. Б. Білоруське танцювальне мистецтво. Лекція з дисципліни «Теорія та метод. виклад. нар.-сцен. танцю» Львів : Львівський держ. ун. фіз. кул.-ри, 2013. URL:http://3w.ldufk.edu.ua/files/kafedry/kaf_khoreografii/tim_vykl_narodno_scenichnoho_tanciu/lek_1.pdf. (дата звернення: 26.10.2019).

5.Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю : 5-те вид. та доп. Київ : Муз.Україна, 1990. 150 с.

6.Кирков А. К. Литовское Полесье. Живописная Россия: Литов. и Белорус. Полесье. Минск : БелЭн, 1993. 345 с.

7.Плеханов Г. В. Письма без адреса ("Научное Обозрение", 1899 г. №11; 1900 г. №3, №6) Том XIV : Институт К. Маркса и Ф. Энгельса URL:http://az.lib.ru/p/plehanow_g_w/text_1899_pisma_bez_adresa.shtml (дата звернення: 08.11.19).

8.Пригода Л. Генеза та шляхи розвитку навчальної дисципліни «Народно-сценічний танець». Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2016. № 14. С. 316-323.

9.Ткаченко Т. Народный танец. Москва : Искусство, 1967. 792 с.

10.Чурко Ю. Белорусский хореографический фольклор: учебник. Минск: Высшая школа, 1990. 415 с.

11.Чурко Ю. М. Белорусский хореографический фольклор и танцевальная культура соседних народов: общее и частное. Взаємодія аматорського та професійного хореографічного мистецтва : матеріали всеукраїн. наук.-практ. конференції., м. Київ, 29 квітня 2019 р., Київ, 2019. С. 17

References

1.Aleksjutovych, L. K. (1978). Belarusian folk dances, roundabouts, games. Minsk : Vyshcha shkola [in Russian].

2.Belorussian Soviet Encyclopedia. (1972). (Vols. 6). Minsk : BelЭН [in Russian].

3.Blahova, T. O. (2015). Formation of the theory of Ukrainian folk choreography in the historical and cultural dimension. Science and Education a New Dimension: Humanities and Social Sciences. № 59. (Vol. 3), (pp. 27–30). [in Ukrainian].

4.Boiko, A. B. (2013). Belarusian dance art. Lektsiia z dystsypliny «Teoriia ta metodyka vykladannia narodno-stsenichnoho tantsiu. Lviv: Lviv State University of Physical Culture. Retrieved from : http://3w.ldufk.edu.ua/files/kafedry/kaf_khoreografii/tim_vykl_narodno_scenichnoho_tanciu/lek_1.pdf [in Ukrainian].

5.Verkhovynets, V. M. (1990). The theory of Ukrainian folk dance. Kyiv : Muz. Ukraina [in Ukrainian].

6.Kyrkov, A. K. (1993). Lithuanian Polese. Picturesque Russia: Lithuanians in Belarus Polese. Minsk : BelЭн [in Russian].

7.Plehanov, G. V. (2019). Letters without an address. Nauchnoe Obozrenie. (Vols. 19) : Institut K. Marksa i F. E`ngel'sa. Retrieved from : http://az.lib.ru/p/plehanow_g_w/text_1899_pisma_bez_adresa.shtml [in Russian].

8.Pryhoda, L. (2016). Genesis and ways of development of the discipline "Folk-stage dance". Problems of modern teacher preparation. № 14. 316-323 [in Ukrainian].

9.Tkachenko, T. (1967). Folk dance. Moscow : Yskusstvo [in Russian].

10.Churko, Yu. (1990). Belarusian choreographic folklore. Minsk : Vysshaya shkola [in Russian].

11.Churko, Yu. M. (2019). Belarusian choreographic folklore and dance culture of neighboring nations: general and particular. Proceedings of the Ukrainian conference «Interaction of amateur and professional choreographic art». (pp. 17-18). Kyiv [in Russian].

*Стаття надійшла до редакції 22.07.2020
Отримано після доопрацювання 22.09.2020
Прийнято до друку 27.09.2020*